

Голові спеціалізованої вченої ради
ДФ 32.051.018 Волинського національного
університету імені Лесі Українки
Борейку Ю. Г.

В І Д Г У К

офіційного опонента доктора політичних наук, доцента, професора кафедри політології та міжнародних відносин Національного університету «Львівська політехніка» *Хоми Наталії Михайлівни* на дисертацію *Куцика Андрія Юрійовича* «Людина в інформаційному просторі соціальних мереж і месенджерів», поданої до захисту в спеціалізовану вчену раду ДФ 32.051.018 Волинського національного університету імені Лесі Українки на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 03 «Гуманітарні науки» за спеціальністю 033 «Філософія»

Ступінь актуальності обраної теми дослідження. Цифрові інформаційно-комунікаційні технології та поява, завдячуючи їм, соціальних мереж і месенджерів вивели соціальні обміни, міжособистісну комунікацію на новий рівень. Не зупиняються дебати представників різних галузей знань про те, наскільки й у чому саме проявляється конструктивний/деструктивний вплив таких інформаційно-комунікаційних новацій на людину та спільноту.

Очевидно, що сучасний світ є увиразненням динамічних соціальних інтеракцій, щораз більша частина яких виноситься в віртуальний вимір. Така віртуалізація витісняє усталені класичні формати спілкування і те, як саме це впливає на людину та спільноту, потребує вивчення з позиції низки гуманітарних та соціальних наук. Навіть такий консервативний інститут як держава змінюється у цьому напрямку (е-держава з її е-сервісами, е-адміністрування тощо). Такі ж значно гнучкіші, аніж держава, фактори як суспільство та людина, ще швидше реагують на конструктивний/деструктивний вплив віртуалізованої комунікації.

Однак складність завдання, яке поставив перед собою дисертант, зумовлена значною динамікою системи мережевої комунікації, пов'язаною з фактично революційним технологічним прогресом. Процеси, які розгортаються в віртуалізованому вимірі, є настільки стрімкими, що соціогуманітарні науки навіть не встигають синхронно досліджувати ці процеси, виробляти соціально

значущі рекомендації щодо того, як використати поточні можливості віртуалізації, технологізації для їх максимально соціально-корисного індивідуального та колективного ефекту.

Попри названі тенденції згадані процеси потребують вивчення задля: прогнозування впливу соціальних мереж і месенджерів на особу та спільноту; визначення потенційних переваг та загроз онлайн-комунікації тощо. Очевидною є потреба концептуалізації антропологічного виміру комунікативного простору соціальних мереж і месенджерів. Враховуючи наведені вище аргументи, можемо констатувати, що тема дисертації А. Ю. Куцика відповідає вимогам сучасної гуманітарної (філософської) науки, є актуальною та своєчасною.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Представлені у дисертації наукові положення, висновки та рекомендації, відповідають вимогам до подібного виду досліджень і базуються на узагальненні широкого охоплення наукової літератури та достатнього обсягу емпіричних даних. Обґрунтованість отриманих результатів забезпечується завдяки комплексному використанню в дисертації теоретичних, емпіричних та якісних методів наукових досліджень, які відповідають визначеним меті та завданням. Високий рівень обґрунтованості наукових положень, висновків, рекомендацій, сформульованих у дисертації, реалізовані у рамках єдиного концептуального задуму дослідження відповідно до поставленої мети. Також, слід відзначити, відповідність предметної спрямованості дисертації паспорту наукової спеціальності 033 «Філософія».

Вірогідність і наукова новизна одержаних результатів. Ознайомлення зі змістом дисертації та основними публікаціями дозволяє констатувати, що дисертант досягнув поставленої мети дослідження. При подальшому розгляді, це знайшло відбиття в основних положеннях роботи, які сформульовані автором особисто й характеризуються певною науковою новизною. Вірогідність результатів дисертації підтверджена їх апробаціями на науково-дискусійних заходах.

Зокрема, автор дисертації уперше: 1) встановив кореляцію між новітніми комунікаційними технологіями та формами особистісної, соціальної комунікації, з одного боку, і процесами соціалізації особистості та прискоренням зміни поколінь, з другого; 2) за антропологічним критерієм періодизував етапи розвитку Інтернет-технологій (від Web 1.0 до Web 4.0), наголошуючи саме на змісті їх впливу на людину; 3) аргументував потребу розрізнення двох типів мережевої ідентичності («покоління соціальних мереж», «покоління месенджерів»); 4) довів висхідну динаміку поширення месенджерів та їх ефективність для комунікативних практик.

У дисертації А. Ю. Куцика були уточнені: 1) парадигмальні зміни у взаєминах у системі «людина – техніка»; 2) розуміння кіберпростору як новітнього агента політичної соціалізації людини. У дослідженні набуло подальшого розвитку: 1) визначення соціокультурних функцій, які реалізуються у вимірі Інтернет-комунікації; 2) характеристика процесу диджиталізації громадського активізму, впливу соціальних мереж на розвиток політичної суб'єктності й громадянської активності індивідів; 3) концептуалізація особливостей месенджеревих комунікацій з огляду на її амбівалентний вплив на людину. Відтак новизна дослідження А. Ю. Куцика полягає у дослідженні саме антропологічного виміру мережевого Інтернет-середовища. Дослідник послідовно вивчає впливи комунікативного середовища (соціальних мереж, месенджерів) на життєдіяльність людини, характер міжособистісного спілкування та суспільні трансформації.

Загалом наукова цінність дисертації А. Ю. Куцика полягає у визначенні характеру впливу мережевих Інтернет-комунікацій на життєвий світ людини, формування віртуальної ідентичності «покоління соціальних мереж» і «покоління месенджерів». Нині вже не потребує доведення той факт, що під впливом соціальних мереж та месенджерів прискорюється соціальна динаміка, однак ці процеси посилюють соціальну вимогу науково обґрунтувати антропологічну природу цих процесів.

Повнота викладу основних положень дисертації в опублікованих працях. Основні положення дисертації викладені автором в тринадцяти публікаціях. Дотримано вимоги Міністерства освіти і науки України щодо висвітлення основних наукових результатів дисертації у наукових публікаціях, апробації положень дисертації. Аналіз представленого рукопису дисертації та наукових публікацій дає підстави констатувати ідентичність публікацій та основних положень дисертації. Це надає А. Ю. Куцику право публічного захисту дисертації на здобуття ступеня доктора філософії.

Практичне значення роботи зумовлене актуальністю, новизною та висновками дослідження. Теоретична цінність положень дисертації полягає не тільки в їх концептуальному, а й дискусійно-постановочному характері. Дослідження сприяє формуванню й еволюції наукових уявлень про: 1) медіафілософію та антропологію нових медіа; 2) особливості новітнього медіадискурсу, який невинно динамічно видозмінюється; 3) Інтернет-середовище як соціокультурний простір буття сучасної людини; 4) процеси соціалізації людини під впливом віртуалізованих комунікативних процесів; 5) антропологічний вимір комунікативного простору соціальних мереж та Інтернет-месенджерів; 6) вплив соціальних мереж та Інтернет-месенджерів на розвиток політичної суб'єктності, громадянської активності індивідів.

Результати дослідження А. Ю. Куцика можуть бути використані у подальших дослідженнях проблем гуманізації сучасного мережевого віртуального простору, зокрема онлайн-комунікації, віртуалізації соціуму загалом. Це є на часі з огляду на гібридний характер багатьох конфліктів, численні небезпеки для демократичних спільнот, зумовлені не лише конструктивним, а й подекуди деструктивним впливом соціальних мереж і месенджерів. Практична цінність дисертації А. Ю. Куцика вбачається у можливості використання результатів дослідження у навчальному процесі (дисципліни, пов'язані з медіафілософією, філософською антропологією, медіакомунікаціями та ін.).

Оцінка змісту дисертації, її завершеності та відповідності встановленим вимогам. Дисертація складається з анотацій (українською та англійською мовами), вступу, чотирьох розділів (поділених на дев'ять підрозділів), висновків, списку використаних джерел. Повний обсяг рукопису дисертації становить 198 сторінок. Список використаних джерел налічує 219 найменувань.

Структура дисертації має логічну побудову, що сприяє розкриттю теми дослідження та виконанню поставлених завдань. Аналіз змісту дисертації дозволив встановити відсутність текстових запозичень без посилання на джерело (плагіату). Порухень академічної доброчесності опонентом не виявлено.

Зміст наукових праць доповнює основні положення дисертації. Дисертація оформлена відповідно до вимог МОН України до таких наукових робіт.

Зауваження та дискусійні положення щодо змісту дисертації. Дисертація А. Ю. Куцика підготовлена на високому науково-теоретичному рівні. Водночас деякі положення рецензованого дослідження є дискусійними. Тому варто озвучити певні зауваження та рекомендації для подальшого удосконалення проблематики дослідження.

По-перше, не уповні зрозуміло, як саме автор встановив кореляцію між новими видами медіакомунікаційних технологій і формами соціальної комунікації, з одного боку, і особистісними та суспільними трансформаціями, формами соціалізації людини, прискоренням зміни поколінь, з другого. Це позиційовано новизною робити, а відтак факт такої кореляції має мати високу вірогідність та підтверджуватися, припускаємо, певними кількісними методами. Очевидно, що потребує уточнення питання щодо проведеного кореляційного аналізу, який дозволив дисертанту стверджувати про причинно-наслідкові зв'язки між згаданими вище змінними. Доцільно уточнити: чи був використаний дисертантом якийсь коефіцієнт кореляції, як саме встановлювалася дисертантом ця кореляційна залежність?

По-друге, дисертант формулює ключову наукову новизну як обґрунтування *визначального* впливу мережевих Інтернет-комунікацій на

життєвий світ людини (с. 32). Ми припускаємо, що так могла б бути сформульована радше робоча гіпотеза дослідження, відповідно до якої автор далі доводив/спростовував її. Якщо цей вплив позиціювати саме як «визначальний», то на основі порівняння з чим (з якими іншими впливами?) це було доведено? Не зрозуміло, чи автор проєктує свій висновок на усе суспільство, чи лише на окремі соціальні групи (вікові, професійні, освітні, поселенські та ін.).

По-третьє, на нашу думку, ті процеси, які розгортаються в просторі соціальних мереж і месенджерів виправдано позиціювати саме як комунікаційні взаємодії. А для вивчення взаємодій такого типу велику роль відіграє методологічний потенціал символічного інтеракціонізму. Дисертант лише дуже поверхово торкнувся про це, згадавши Дж. Г. Міда (с. 140). Роботу, на наше переконання, посилює звернення до підходів Ч. Х. Кулі, Г. Блумера, К. Д. Бурка, Т. Шібутані та ін. Цінність аналізу впливу соціальних мереж і месенджерів на людину через призму соціального інтеракціонізму значуща тим, що: 1) соціальне буття розглядається цією методологією саме як продукт соціальної комунікації; 2) соціальні взаємодії (інтеракції) опосередковуються символічними засобами, яким кожен учасник взаємодії надає відповідного значення. Саме через комунікативні процеси, через інтеракцію, людина (з позиції символічного інтеракціонізму) поступово вводиться в різні системи суспільних відносин і соціальних зв'язків. Тим-то ця методологія могла б бути цінною для дослідження тематики дисертації.

По-четверте, в дисертації поставлено важливе дослідницьке завдання визначення впливу мереж та месенджерів на соціалізацію особи (с. 21). Однак соціалізація є складним і багатогранним процесом, зокрема однією з її форм є ресоціалізація. Наприклад, після анексії АР Крим та початку війни на Сході України відбулася потужна ресоціалізація частини українців, зокрема й під впливом проукраїнських нових медіа. Можна навести й інші приклади, як-от ресоціалізація мігрантів, біженців у спільноти приймаючих держав. Відтак доцільною вбачається авторська оцінка впливу мереж та месенджерів на саме на ресоціалізацію особи. Чи здатні вони впливати на ресоціалізацію?

По-н'яте, не зрозуміло, чи охопив дисертант аналізом останні два роки, які асоціюються передусім з таким глобальним соціальним викликом, як пандемія коронавірусу. У роботі є лише короткі згадки (с. 88, 147) про цей новітній визначальний соціальний чинник. Водночас саме ця пандемія посилила значення соціальних мереж і месенджерів з огляду на вимоги соціального дистанціювання. Власне з огляду на повні два роки перебігу цього нового соціального виклику, «пандемічний» зріз мав би бути увиразнений у дослідженні. Хронологічні рамки дослідження у вступі дисертантом не були заявлені, з чого робимо висновок, що процеси останніх двох років також охоплені вивченням. Уважаємо, що вивчаючи такі динамічні теми, пов'язані з віртуалізацією, Інтернет-взаємодіями, де очевидна постійна динаміка, автор має охоплювати максимально близьку до сьогодення верхню часову межу дослідження.

Втім, підкреслимо: означені зауваження та дискусійні положення щодо змісту дисертації не ставлять під сумнів теоретичну та практичну цінність дослідження А. Ю. Куцика, а також високу оцінку рівня підготовки дисертації.

Висновок. Аналіз дисертації та наукових праць А. Ю. Куцика засвідчив актуальність та новизну роботи. Поставлена у дослідженні мета була досягнута, а основні завдання – успішно вирішені. Отримані результати є аргументованими та вірогідними, мають теоретичне значення та практичну цінність і можуть бути використані в науковій та практичній діяльності. Дисертація А. Ю. Куцика «Людина в інформаційному просторі соціальних мереж і месенджерів» є самостійною та завершеною науковою працею, в якій отримані нові наукові положення, що в сукупності розв'язують проблему антропологічного виміру комунікативного простору соціальних мереж і месенджерів.

Підсумовуючи, **констатуємо**: дисертація А. Ю. Куцика відповідає вимогам «Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах)», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23.03.2016 р. № 261 (зі змінами та доповненнями), пп. 9-18 Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету

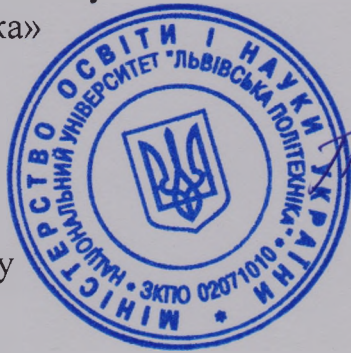
Міністрів України від 06.03.2019 р. № 167, вимогам до оформлення дисертацій, затверджених наказом МОН України від 12.01.2017 р. № 40 (зі змінами). Уважаємо, що автор дисертації, Куцик Андрій Юрійович, заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 03 «Гуманітарні науки» за спеціальністю 033 «Філософія».

Офіційний опонент –

доктор політичних наук, доцент,
професор кафедри політології
та міжнародних відносин
Національного університету
«Львівська політехніка»

Підпис засвідчую
Вчений секретар

«10» грудня 2021 року

Хома Н. М.

Брилинський Р. Б.